

Jan van der Eerden:

's-Hertogenbosch volmaakt kunstwerk

Jan van der Eerden bij het Puthuis op de Markt (Foto: Olaf Smit)

Niet voor niets werd Jan van der Eerden, onlangs 80 jaar geworden, mét mr. Hein Bergé het afgelopen jaar voor zijn onverwoestbaar strijden voor het behoud van de historische binnenstad van 's-Hertogenbosch geëerd met de zilveren anjer van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Was Bergé min of meer het gezicht van het Comité Behoud Binnenstad, Jan van der Eerden was veelal de architect van het beleid, dat 'Beter Bestuur' voorstond, de naam waaronder zij in de gemeenteraad van zich deden spreken.

Het verleden van 's-Hertogenbosch laat de onvermoeibare binnenstadsapostel Jan van der Eerden niet los, getuige zijn 'speurtocht naar de (christelijke) symboliek in de structuur van 's-Hertogenbosch', die hij zo boeiend beschrijft in *Het geheim van de oude stad*. Tot 'nadere uitwerking' bewogen volgde een tweede boek, *De stad als spiegel van de kosmos*, waarin hij de waarde van oude binnensteden belichtte. En alsof dat al niet mooi genoeg is, is Van der Eerden, zijn tachtig drukke levensjaren ten spijt, momenteel bezig de laatste hand te leggen aan zijn *Spirituele opgravingen in 's-Hertogenbosch*. Die 'opgravingen' vormen de basis voor 'het hele verhaal hoe de stad in elkaar zit'.

Van der Eerden: 'Ik heb altijd gedacht, dat ik alleen stond in de opvatting dat 's-Hertogenbosch niet een zomaar gegroeide stad is, maar als zodanig is ontworpen en gebouwd volgens een bepaalde filosofische gedachte. Totdat een aantal jaren geleden de Duitse emeritus-hoogleraar prof. dr. Klaus Humpert met een dik boek een einde maakte aan de mythe van de 'gewachsenen Stadt'. Uit zijn verhaal valt af te leiden, dat de bouw van tal van middeleeuwse steden christelijk geïnspireerd is. Op grond van zijn bevindingen herken ik dit ook duidelijk in de structuur van 's-Hertogenbosch. Als symbool van christelijke mystiek ontwikkelde 's-Hertogenbosch zich als volmaakt kunstwerk.'

Schoonheid

'Een kunstwerk voldoet aan drie eisen. Het moet goed, waar en schoon zijn. Waarbij het schone het gevolg is van het goede en ware van het kunstwerk.' Wie deze opvatting van de Franse filosoof Durandus serieus neemt, komt net als Van der Eerden al gauw tot de slotsom dat de constructie van een stad als 's-Hertogenbosch logisch in elkaar zit. 'En door bouwmaterialen goed te gebruiken, zonder allerlei frutsels, ontstaat vanzelf schoonheid.'

Schoonheid verklaart Van der Eerden als 'op een hoger plan brengen', en dat mag dan weer vertaald worden met 'de drang naar het goddelijke'. Ziedaar 'het beginsel van christelijke mystiek'.

De betekenis van de begrippen goed, waar en schoon zijn te herleiden tot de (bouw)elementen zand, mortel en water. 'Het goede is het zand, de grondstof die je nodig hebt om iets te maken. Het

ware is de mortel, die nodig is om zand te binden tot massa. Water voegt die twee elementen bij elkaar. Water symboliseert Gods geest.'

'Als we dit vertalen naar Den Bosch toe, dan vind je dit principe terug in de drie pleinen van de oorspronkelijke stad. Het zand herken je in de vroegere Vismarkt, nu Visstraat, waar de dagelijkse activiteiten de middelen van ons stoffelijk bestaan vormden. Het bouwkundig teken hiervan werd gevormd door de enorme stadskraan, die hier stond.'

Gemeenschapsgevoel

'De mens leeft echter niet voor zich alleen. Je hebt elkaar nodig. Dat zie je aan de Markt. Je ziet het aan de bebouwing, die veel zorgvuldiger is dan die van de Visstraat, die rommelig aandoet. De huizen die om de Markt staan, drukken in hun samenhang een gemeenschappelijk gevoel uit. Je ervaart dat hier rekening met elkaar is gehouden. Dat gemeenschapsgevoel is gesublimeerd in het stadhuis. Het is niet een apart gebouw, dat als zodanig zijn bijzondere status manifesteert, het is een onderdeel van de gevelwand, dat wil zeggen onderdeel van de gemeenschap. Het stadsbestuur staat niet boven de mensen, maar tussen de mensen. Het is wel een gebouw (bouwteken) met meer allure om de betekenis van het stadsbestuur tot uitdrukking te brengen.'

'Het derde symbool in de stadsstructuur is de Parade, heel bewust als groot plein aangelegd, ook al heeft er een paar eeuwen een groot begijnhof gestaan. Het drukt het grote besef uit, dat er meer is dan alleen het dagelijks bestaan. De Sint-Jan is daarvan het bouwkundig teken.'

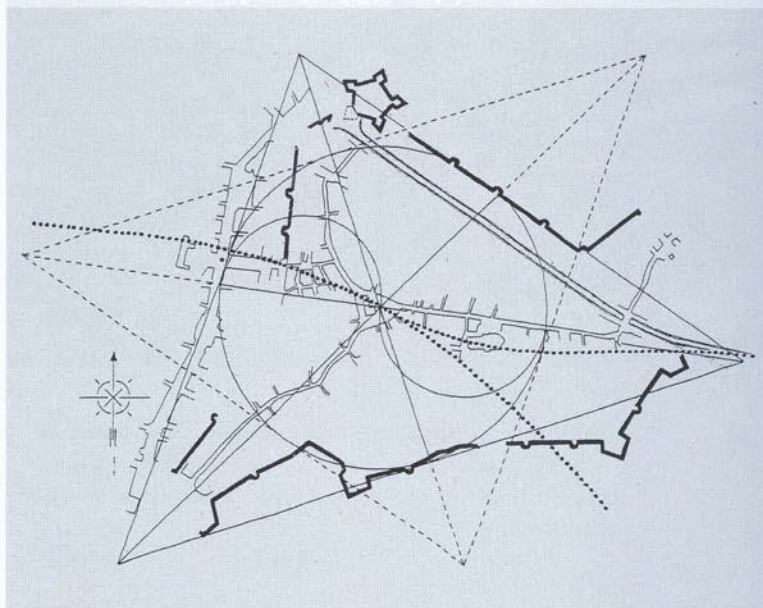
'Pas als je de drie elementen samenbindt ontstaat de totale stad. Het samenbinden van de drie elementen vind je terug in het totaal van de stad, een ideaal kunstwerk.'

'Zoals alle drie pleinen een centraal punt hebben – stadskraan, stadhuis, kathedraal – heeft ook de totaliteit nog een bouwkundig teken nodig en dat is het puthuis, de bron van de energie, die aan de aarde wordt onttrokken. Het is, samen met het Mariakapelletje dat er naast stond, de omphalus (navelsteen), die onder- en bovenwereld met elkaar verbindt.'

'Het zijn allemaal elementen, die je ook elders in de wereld terugvindt.'

Hexagram

Jan van der Eerden kan er uren over vertellen, gelardeerd met de symboliek van sagen en legenden, die zijn verhaal (moeten) versterken. Hij wijst ook op

De Markt van 's-Hertogenbosch als knooppunt van een hexagram en van banen van aardenergie (gestippeld), volgens Jan van der Eerden.

Het 'witte gebouwtje' aan het Oud Bogardenstraatje dat moet verdwijnen voor de nieuwbouw van het Museumkwartier. (Foto: Olaf Smit)

Visual door de gemeente 's-Hertogenbosch met de toekomstige inrichting van de Markt zonder puthuis en met het beeld van Jeroen Bosch voor de Hinthamerstraat. (Gemeente 's-Hertogenbosch, SO/BOR)

de vorm van de stad, een hexagram. De zespuntige ster, gevormd door twee symmetrisch door elkaar getekende, gelijkbenige driehoeken – waarvan het puthuis het geografisch middelpunt is! –, heeft een basis van 7200 voet, een afstand die weer correspondeert met de lengte van de Mariaomgang. 'De stichting, het voortbestaan en de spirituele uitstraling van de stad werd ieder jaar opnieuw bevestigd. Dat gebeurde tijdens de Mariaomgang rond de zomerzonnewende (feestdag van Sint Jan de Doper), de viering van het feest van de kerkwijding. De wijding dus van de kerk die was toegewijd aan Sint Jan de Evangelist, die zijn naamdag heeft tijdens de winterzonnewende.'

Overigens komt het getal van 7200 o.a. ook terug in de maatvoering van de driehoek van de oorspronkelijke stad. 'Dit is een bewijs te meer dat de stad niet vanzelf is gegroeid, niet toevallig zo is gebouwd, maar gebaseerd is op een vooropgezet plan, waarneembaar in een systeem van maatvoering. Aan de resultaten van de bebouwing zie je dat het planmatig is gebeurd.' Van der Eerden verwijst in dit verband naar het standaardwerk van prof. Humpert, die hiervan tientallen voorbeelden geeft. 'De oorsprong is niet bekend, maar Humpert ontdekte dat je die maatvoering, in veelvouden van honderd voet, terugvindt in middeleeuwse steden.' Ook in 's-Hertogenbosch dus, naar Jan van der Eerden zelf vaststelde. 'Dan zie je dat de stadsmuren liggen op de plaats(en), die precies terug te rekenen zijn.' Het hoeft na dit alles geen betoog, dat Jan van der

Eerden niet wil weten van een verwijdering van het puthuis bij de voorgenomen herinrichting van de Markt. 'Het puthuis is ooit weggeweest, maar herbouwd als teken van het herwonnen zelfbewustzijn van 's-Hertogenbosch dat verloren was gegaan na de verovering van de stad in 1629 door Frederik Hendrik.' Het liefst zou hij het oude Mariakapelletje er naast zien, want 'puthuis en kapelletje vormden samen een eenheid'.

Druk zat

Het puthuis is overigens niet het enige waar Jan van der Eerden zich mee bezig houdt. Ondanks zijn 80 jaar houdt deze binnenstadsvoorvechter als oudste lid van de *Stichting Bossche Monumentenzorg* de ontwikkelingen in 'zijn' binnenstad nauwlettend in de gaten. Hoe hij bijvoorbeeld als lid van de klankgroep bij de planontwikkeling voor het Bossche 'Museumkwartier' over de voorgenomen twee-eenheid van Noordbrabants Museum en Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch denkt, maakt hij in één zin duidelijk: 'Dat gaat ook niet zoals ik zou willen'. Naar zijn gevoel, formuleert hij hypervoorzichtig, is het terrein tussen Verwersstraat en Mortelkazerne te klein voor wat de gemeente wil: een nieuw museum én uitbreiding van het bestaande museum. Nog meer zorg maakt hij zich over de belendende plannen in de aloude Beurdsestraat, waar Heijmans woningen wil bouwen op de plaats van het voormalige kantoor van de Nederlandse Heidemij (Zuidwal). Het verdriet Van der Eerden dat van de gelegenheid geen gebruik wordt gemaakt de oude rooilijn in ere te herstellen. Bovendien zouden naar zijn mening de woningen hellende in plaats van platte daken moeten hebben. Een pleintje dat in het plan is voorzien, verdraagt zich niet met de historie. Maar het ergste is in zijn ogen het verdwijnen van het witte huisje dat zich hier bevindt. 'Als achterhuis van een groot huis dat aan de Beurdsestraat stond, is dit een laatste restant uit de Middeleeuwen, dat als zodanig behouden zou moeten blijven, ook al is er in de loop van de tijd zoveel aan gesleuteld, dat het op zich niet zoveel waard is. Maar als relikwie van het verleden hoort het op de Monumentenlijst.'

Met z'n andere oog kijkt Van der Eerden intussen ook naar de ambities, die de gemeente heeft voor de locatie van het Groot Ziekengasthuis, dat mettertijd verdwijnt. 'Wat daar dreigt te gebeuren is ook onfris.'

Met zijn actieve lidmaatschap van verschillende monumentencommissies, Brabants Heem, enz. mag de tachtigjarige Van der Eerden zeggen: 'Dus het is nog druk zat'.